

YEFIMOVA V. M. Future teacher professional training in the context of modern globalization processes.

The article discusses the main aspects of teacher training in terms of globalization processes; some demands to future teacher professional training are analyzed.

Key words: globalization, professional training, future teachers.

Калита Н. І.
Дрогобицький державний педагогічний
університет імені Івана Франка

К. Д. УШИНСЬКИЙ ПРО ЗМІСТ ВИХОВНОГО ІДЕАЛУ

У статті реконструйовано зміст виховного ідеалу у педагогічній спадщині К. Д. Ушинського; визначено його основні аспекти, які відповідають меті виховання, встановлено, що зміст виховного ідеалу у спадщині педагога відповідає змістові процесу виховання всебічно і гармонійно розвиненої особистості; з'ясовано, що напрямками всебічного і гармонійного виховання особистості є розумове, моральне, трудове, фізичне, естетичне виховання; визначено цінність як перспективу досягнення мети кожного із напрямів.

Ключові слова: виховний ідеал, особистість, самосвідомість, розумове виховання, моральне виховання, трудове виховання.

Постановка проблеми. Однією з актуальних проблем сучасної педагогіки як науки та навчальної дисципліни є нове прочитання педагогічної спадщини тих діячів української культури, які працювали на теренах чужої культури і виявили свої погляди в іншомовній формі. До таких персоналій належить життя і педагогічна спадщина Костянтина Дмитровича Ушинського (1824–1870) – українського російськомовного педагога і громадського діяча. Педагогічна спадщина Костянтина Ушинського виявляє своєрідний діалог культур: української та російської, зокрема у сфері становлення та розвитку педагогіки.

В Україні як і в інших країнах світу, історично склалася система виховання, що ґрунтувалася на національних рисах і самобутності українського народу, але тривалий час вона нехтувалася і заборонялася. Нині, спираючись на глибинні національно-виховні традиції народу, поступово відроджується національна система виховання, яка враховує такі властивості сьогодення як відродження всіх сфер життя українського суспільства і процес розбудови незалежної держави. В її основі – український виховний ідеал. За О. Вишневським: "...Ідеал – це вічний, досконалий, але недосяжний взірець" [3]. Реконструювавши модель виховного ідеалу у спадщині К. Ушинського, в основі якого прагнення

розвинути ідеал довершеної людини в кожній особистості, ми виявили його структурні компоненти: людина – процес виховання – особистість. Зміст виховного ідеалу в К. Ушинського ідентичний досконалим умовам процесу виховання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Джерельною базою для досягнення мети статті слугували педагогічні твори К. Ушинського. Проблема виховного ідеалу розглядається К. Ушинським практично у всіх творах, зокрема “Про народність в громадському вихованні”, “Педагогічні твори Н. І. Пирогова”, “Людина як предмет виховання. Педагогічна антропологія”, “Матеріали до третього тому “Педагогічної антропології”, “Рідне слово”, “Праця у її психічному та виховному значенні” та ін. Зокрема у праці Г. Ващенка “Виховний ідеал” [2] обґрунтовано складові українського національного виховного ідеалу, проаналізовано його становлення і розвиток в українській інтелектуальній традиції, поставлено проблему виховного ідеалу у спадщині К. Ушинського. Однак, на сьогодні проблема виховного ідеалу у педагогічній спадщині педагога є недостатньо розробленою.

Історичний аспект формування змісту виховного ідеалу, структура та шляхи його досягнення у відповідності до запитів спільноти розглядаються з позиції філософії освіти (І. Бех [1], В. Скотний [7]), на засадах етнопсихології та етнопедagogіки (Г. Ващенко [2], М. Стельмахович [8], В. Янів [19]), теоретичної та прикладної педагогіки (М. Фіцула [18], О. Вишневський [3], І. Підласий [6], Е. Панасенко [5]) та ін.

Метою статті обрано з'ясування комплексного взаємовпливу розумового, морального, трудового виховання та їх роль у формуванні виховного ідеалу в спадщині К. Ушинського.

У межах мети визначено такі завдання: реконструювати зміст виховного ідеалу у педагогічній спадщині К. Д. Ушинського; визначити основні аспекти, які відповідають меті виховання; з'ясувати напрямки всебічного і гармонійного виховання особистості.

Виклад основного матеріалу. Зміст виховного ідеалу у спадщині К. Ушинського відповідає змістові процесу виховання всебічно і гармонійно розвиненої особистості. Причому основним критерієм ефективності і основою цього процесу є самосвідомість особистості: “здатність до самосвідомості є джерелом і слова, тобто людського розвитку і свободи волі” [16, с. 67].

Процес формування всебічно розвиненої особистості відбувається на основі *сформованої самосвідомості* у її структурі, а також розвиває національну самосвідомість всього народу. К. Ушинський ставить питання про значення виховання національної самосвідомості в людині для досягнення досконалості у процесі виховання. Зазначимо, що постановка такої проблеми в часи посилення репресивної великодержавної політики Росії (кінець 50 – початок 60-х рр. XIX ст.) щодо України була сміливим актом. А відповідь педагога на це запитання ставить національну самосвідомість особистості в основу формування всебічного розвитку особистості: “виховання, яке зміцнює і розвиває в людині народність, розвиваючи водночас її розум і самосвідомість, потужно сприяє розвиткові народної самосвідомості взагалі; воно вносить світло свідомості у тайники народного характеру і справляє сильний і благодіючий вплив на розвиток суспільства, його мови, його літератури, його законів, словом, на всю його історію” [9, с. 162].

Аналізуючи думки К. Ушинського про національну самосвідомість особистості визначимо основні напрями виховання всебічно розвиненої особистості у змісті виховного ідеалу педагога, назвемо передовсім особистісну цінність як перспективу досягнення мети кожного із напрямів. У даній статі, ми свою увагу зосередили на розумовому, моральному, трудовому вихованні у спадщині К. Ушинського.

З'ясовуючи проблему *розумового виховання*, К. Ушинський пише про розумові сили. За К. Ушинським, це здатність учня до самостійної пізнавальної діяльності, яка є головним завданням шкільного навчання, яка повинна залишитися з учнем назавжди, стати для учня засобом здобуття знання не тільки з книжок, але й предметів, подій і явищ оточуючого світу, з історії своєї власної душі. Педагог переконаний, що розвиток розумової сили відбувається тоді, коли вчитель вказує учневі на предмет, який може викликати діяльність тих чи інших його розумових здібностей, і скеровує цю діяльність, допомагаючи їй, де це необхідно, і полишаючи її діяти там, де вона може діяти сама [11, с. 500-501].

У процесі розумового виховання учень повинен навчитися мислити. Особлива роль у розумовому вихованні належить формуванню інтелектуальних умінь. Завдання всебічного розвитку особистості полягає, на думку К. Ушинського, в розвитку розумових здібностей учня, його спостережливості, пам'яті, уяви, фантазії і розуму. Педагог дає настанову

вчителю у виконанні цього завдання, учитель не повинен захоплюватися репродуктивним, відтворюючим навчанням, але розвинути в дитині бажання і здатність самотійно, без вчителя, здобувати нові знання.

К. Ушинський визначає фізіологічні і психологічні основи мови та мовлення, їх значення у розумовому розвитку дитини тощо. Педагог розглядає проблему мови з педагогічної точки зору, говорить про значення народної (рідної) мови для людини, зокрема для психічного і розумового розвитку дитини, а також про вплив вивчення іноземної мови на знання рідної.

Педагог не включає освіченість особистості до переліку регуляторів *морального виховання*, оскільки “лише розуму і лише знань ще недостатньо для укорінення у нас того морального почуття, того суспільного цементу, який ... зв'язує людей у чесне, дружнє суспільство” [12, с. 431].

Визначаючи сутність моралі як сукупність принципів, норм і правил, що регулюють поведінку людей, встановлюючи зв'язок моральності і свободи в людині, К. Ушинський вказує на обов'язкову умову розвитку і виховання особистості: “Моральність і свобода – два таких явища, які обумовлюють одне одного і одне без іншого існувати не може, оскільки моральна лише та дія, яка випливає з мого вільного рішення, і все, що робиться не вільно, чи то під впливом чужої волі, чи під впливом страху, чи під впливом тваринної пристрасті, є, якщо не аморальною, то, у будь-якому разі, не моральною дією” [12, с. 467]. К. Ушинський ідентифікує моральнісне почуття з почуттям суспільності і протиставляє його індивідуалізму та егоїзму: “Почуття суспільності чи, іншими словами, почуття моральності, живе у кожному з нас так само, як і почуття особистості, егоїзму” [12, с. 431].

Основним регулятором моралі є свобода особистості, можливість, право вільного волевиявлення, яке у наслідку дає моральність як невід'ємну рису гармонійно і всебічно розвиненої особистості. З цього приводу К. Ушинський пише: “Оскільки ви даєте права людині, тому ви й маєте право вимагати від неї моральності. Істота безправна може бути доброю або злою, але моральною бути не може” [12, с. 467].

Педагог вказує на моральні засади християнського виховання як вимогу усвідомлення і виконання обов'язку і моральних норм суспільства: “служи ідеї християнства, ідеї істини і добра, ідеї цивілізації, ідеї держави і народу, навіть якщо б це накликало на тебе нещастя, бідність і ганьбу,

навіть якщо б це коштувало тобі самого життя” [12, с. 460]. Ці слова К. Ушинський вкладає в уста матері або батька як благословення, напутнє слово в моральному вихованні дитини.

З'ясовуючи значення сім'ї у моральному вихованні дитини, К. Ушинський вказує на формування тих якостей особистості, які становлять його зміст: патріотизм і релігійність. Педагог формулює поняття патріотичного почуття особистості як волевиявлення “мати, поважати і любити свою народність!”.

Як зазначає К. Ушинський, релігійність дитини ще не є усвідомленим процесом, релігія більше впливає на дитину своїми формами, аніж своїм високим внутрішнім змістом. Однак релігійність, засвоєна в дитинстві, глибоко западає в дитяче серце і часто, пролежавши в ньому довго під різними туманними, ще менше усвідомленими теоріями і блискучими фразами, пробуджується потім знову з неабиякою силою.

Педагог визначає шляхи і засоби морального виховання особистості, при цьому висловлює глибоке переконання в тому, що “моральність не є обов'язковим наслідком освіченості і розумового розвитку”, оскільки “виховання, сімейне і громадське, разом із впливом літератури, суспільного життя та інших суспільних сил, може мати сильний і вирішальний вплив на формування моральних чеснот у людині” [12, с. 431].

Про зв'язок виховання і навчання з метою морального впливу на особистість вихованця К. Ушинський говорить як про домінуюче виховання, причому висловлює неприйняття методики розподілу навчальних предметів між різними викладачами в народній школі чи в молодших класах: “У цій сфері навчання ще не може розподілятися на різні науки і повинно бути лише тільки засобом для загального розумового і морального розвитку. ... Будь-який розподіл предметів у школі для простого народу чи дітей молодшого віку, обов'язково і неминуче перетворить вихователя в учителя” [12, с. 53].

Найдієвішим і ніяким не замінним засобом морального виховання є “вплив людської особистості”, оскільки дитина виховується, розвивається розумово і морально тільки під прямим впливом людської особистості, і жодними формами, жодною дисципліною, жодними статутами і розкладами часу занять, неможливо штучно замінити вплив людської особистості.

К. Ушинський вказує на важливе значення церкви і школи не лише у моральному вихованні окремої особистості, але й у здійсненні виховного

впливу на сім'ю, виховання народу в цілому: “ми хотіли б, щоб ... церква і школа... вивели наш простий народ із тісної віджилої сфери виключно патріархального побуту у більш широку і вільну сферу громадянського суспільства, держави і людства” [12, с. 446].

Головними суб'єктами виховного впливу на людину і суспільство є церква і представники духовної і світської освіти. К. Ушинський з цього приводу формулює категоричну вимогу: “необхідно, щоб духовні особи, які присвятили себе виховній діяльності, були хорошими педагогами, і з другого боку, необхідно також, щоб світські особи, які беруться за виховання, особливо простого народу, були не тільки хорошими педагогами, але й справжніми християнами за своїми устремліннями і переконаннями, наскільки переконання людини відкриті для споглядання іншими людьми” [12, с. 452].

К. Ушинський неодноразово висловлював неприпустимість меркантильного, практично-утилітарного ставлення до навчання і виховання. Педагог переконаний, що марнославство у вихованні є в сім'ях, де “зазвичай дітей не виховують, а *готують* (курсив К. У. – прим. Н. К.), чи не з колиски, до вступу у той чи інший навчальний заклад, чи до виконання умовних вимог того суспільного кола, до якого, на думку батьків, будуть належати їхні діти” [12, с. 463]. Саме тут, на думку педагога, бере початок марнославне захоплення вивченням іноземних мов, заняття музикою при відсутності у дитини задатків до неї, репетиторська дресура тощо. К. Ушинський осуджує ту сімейну виховну діяльність, мотивами якої є прагнення батьків відповідати вимогам “аристократизму”, досягнути вищого щабля на соціальній драбині, “дати своїм дітям таку освіту, щоб вони стали вище, аніж ми в суспільстві, щоб вони вийшли з того становища, в якому ми самі стоїмо” [12, с. 464]. К. Ушинський констатує, що такі зусилля не є турботою батьків дати дітям кращу освіту, аніж ту, яку отримали свого часу вони самі, це лише бажання батьків бути не самими собою, утвердитися у суспільстві, використовуючи власну дитину як річ, засіб, нехтування її особистістю.

Іншим виявом марнославства у сімейному вихованні, є демонстрування гостям, знайомим, як діти декламують віршики, як танцюють, співають, володіють іноземною мовою тощо. Таке виховання, на думку К. Ушинського, “неприродньо долає вроджену, дорогоцінну сором'язливість дітей; і часто роздмухує в них самолюбство, заздрість,

марнославство, нахабність, грайливість з такою турботою, ніби це є найкращі людські чесноти” [12, с. 466]. К. Ушинський з жалем констатує, що під впливом цього сімейного егоїзму і породженого ним марнославства руйнується не лише розумове, але й моральне виховання дитини: “егоїзм, самолюбство, марнославство стають спонукальними мотивами виховання” [там само].

Реконструйована нами концепція трудового виховання у змісті виховного ідеалу К. Ушинського не має в своїй основі практично-утилітарних настанов щодо особистості вихованця та оволодіння ним певними трудовими навиками. Трудове виховання і прилучення дитини до праці повинно мати на меті власне людину, її гармонійний і всебічний розвиток, і ніякі інші цілі поза особистістю.

З’ясовуючи концептуальні засади напряму трудового виховання особистості у змісті виховного ідеалу К. Ушинського, відзначаємо, що значну увагу педагог приділяє саме розумінню праці як обов’язкової умови життя як окремої людини, так і суспільства, спільноти в цілому. При цьому вказує на те, що саме вільна і творча праця наближує людину до ідеалу, сприяє всебічному і гармонійному розвитку особистості.

К. Ушинський визначає працю як життєво необхідну потребу для особистості: “вільна праця потрібна людині сама по собі, для розвитку і підтримки в ній почуття людської гідності” [10, с. 335]. Праця, за К. Ушинським, є вільна діяльність людини, на яку вона наважується задля досягнення тієї чи іншої справжньої людської мети в житті і яка повністю узгоджена з християнською моральністю [10, с. 338].

З’ясовуючи сутність праці і її значення у всебічному розвитку особистості, педагог визначає рівноцінність розумової і фізичної праці для досягнення гармонії, щастя і насолоди від праці. Педагог не протиставляє ці два види праці, хоча зазначає, що врівноважити їх в діяльності людини неможливо і непотрібно.

К. Ушинський вказує на значення праці для душевного розвитку людини. Педагог ставить питання про виховання у дитини потреби праці і розуміння її необхідності незалежно від її соціального стану і рівня достатку: “виховання має розвинути в людині звичку і любов до праці; воно має дати їй можливість віднайти для себе працю в житті... Чим більше багатство очікує людину, тим більше вона повинна приготуватися

моральним і розумовим розвитком до того, щоб витримати своє багатство” [10, с. 348-349].

Розглядаючи проблему трудового виховання, педагог звертається до християнського розуміння людини, її призначення у світі: “Виселяючи людину (з раю – прим. Н.К) на працю, творець зробив працю необхідною умовою фізичного, морального і розумового розвитку. ... життя і саме щастя стали працею; однак саме в праці знайшла людина і життя, і єдине гідне її щастя” [10, с. 352-353].

Можливість досягнення ідеалу у вихованні (ознакою якого є спокій душі як поєднання людської гідності і щастя) через беззаперечне, усвідомлене прийняття праці як обов’язкового тягара життя, за К. Ушинським: “Праця, звичайно, тягар, але тягар, без якого можливе поєднання людської гідності і щастя є неможливим, – тягар, який повинна нести людина, якщо хоче досягнути того незворушного спокою, до якого покликані тільки *працюючі та обтяжені* (курсив К.У. – прим. Н.К.)” [10, с. 361].

К. Ушинський формулює мету трудового виховання в єдності праці розумової і фізичної. Педагог зазначає, що жоден наставник не повинен забувати, що його головний обов’язок полягає в тому, щоб привчити вихованців до розумової праці, і що цей обов’язок є важливіший, аніж передача самого предмета [10, с. 360]. При цьому слід зазначити, що виховання в цілому повинно піклуватися про те, щоб, дати вихованцеві можливість знайти собі корисну працю у світі.

У сучасному українському суспільстві відбувається процес соціально-класової диференціації і, безперечно, теорія сучасного виховання повинна враховувати ці характеристики особистості. Педагог переконаний, що чим багатша людина, тим вищою, духовнішою, тим більш філософською повинна бути її освіта, щоб вона зуміла знайти собі гідну працю до душі. Афористичним є висловлювання К. Ушинського про зв’язок праці і мети життя, в якому завжди і для кожного знайдеться гідна його праця: “Чим більш забезпечене майбутнє становище вихованця, чим менше передбачається для нього повсякденної необхідності, яка мимоволі дає виклик на працю, тим більше повинен розширюватися перед ним горизонт світу, в якому для кожного, хто розуміє призначення життя людини і навчився співчувати інтересам людства, достатньо знайдеться шанованої і корисної праці” [10, с. 361].

К. Ушинський визначає одне із основних завдань виховання “не тільки прищепити вихованцеві повагу і любов до праці: воно повинне ще також дати йому і звичку до праці, тому що поважна, серйозна праця завжди важка” [10, с. 358]. Педагог зазначає, що така метода привчає вихованця до розумової праці, долати тягар такої праці і отримувати ту насолоду, яку дає ця праця. Педагог радить привчати дитину до розумової праці поволі і потроху, обережно, і разом із звичкою працювати розумово витворюється і любов до такої праці, прагнення її і насолода нею. Відпочинком після посильного щодо віку дитини розумового навантаження може бути, згідно з уподобаннями дитини, заняття фізичною, суспільно корисною працею, або ж гра. К. Ушинський застерігає, що для того, щоб гра була справді лише грою, треба слідкувати, щоб дитина не пересичувалася грою і привикала потроху, без зусиль і примусу залишати її задля роботи. Однак найбільшою загрозою для розуму, серця і моральності людини є “лакейське відбування часу” – “без роботи в руках, без думки в голові” [10, с. 359].

Висновки. У педагогічній системі К. Ушинського зміст виховного ідеалу обумовлений його структурою та метою процесу виховання – це є всебічний і гармонійний розвиток особистості. Основним напрямком всебічного і гармонійного виховання особистості є розумове, моральне, трудове, фізичне, естетичне виховання.

Безперечно, висновки К. Ушинського у розробці проблеми виховного ідеалу не втратили своєї цінності в сьогоденні і повинні бути враховані у сучасних умовах розбудови української держави та утвердження національних цінностей

Проблема створення і реалізації виховного ідеалу є однією із актуальних і недостатньо вивчених проблем історії педагогіки, української зокрема. Проблема виховного ідеалу є вічною, оскільки, як і будь-який інший ідеал (суспільний, політичний, моральний, естетичний тощо) передбачає свободу безкінечного розвитку, а не гармонію закінченої досконалості.

Використана література:

1. Бех І. Духовні цінності в розвитку особистості / Бех І. // Педагогіка і психологія. – 1997. – № 1. – С. 5-10.
2. Ващенко Г. Виховний ідеал. [Підручник для педагогів, виховників, молоді і батьків] / Г. Ващенко. – Том 1. – Третє видання – Полтава. “Полтавський вісник”, 2004. – 192 с.
3. Вишневський О. Теоретичні основи сучасної української педагогіки. [Посібник для студентів вищих навчальних закладів] / О. І. Вишневський. – Дрогобич : Коло, 2003. – 528 с.

4. Кононко О. Виховання // Енциклопедія освіти. Акад. пед. наук України; головний ред. В. Г. Кремень. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.
5. Панасенко Е. Самовдосконалення вчителя як засіб формування педагогічного ідеалу / Е. Панасенко // Рідна школа, 1998. – № 6. – С. 73-76.
6. Підласий І. Ідеали українського виховання / І. Підласий // Рідна школа. – 2000. – № 4. – С. 6-13.
7. Скотний Валерій. Рациональне та ірраціональне в науці й освіті / В. Г. Скотний. – Київ-Дрогобич : Коло, 2003. – 288 с.
8. Стельмахович М. Г. Виховний ідеал української народної педагогіки / М. Г. Стельмахович // Початкова школа. – 1994. – № 2. – С. 3-6.
9. Ушинский К. Д. О народности в общественном воспитании / К. Д. Ушинский. Собрание сочинений : в 11 т. – Т. 2. – Москва-Ленинград : Издательство Академии педагогических наук РСФСР, 1948. – С. 69-167.
10. Ушинский К. Д. Труд в его психическом и воспитательном значении / К. Д. Ушинский. Собрание сочинений : в 11 т. – Т. 2. – Москва-Ленинград : Издательство Академии педагогических наук РСФСР, 1948. – С. 333-361.
11. Ушинский К. Д. Воскресные школы / К. Д. Ушинский. Собрание сочинений : в 11 т. – Т. 2. – Москва-Ленинград : Издательство Академии педагогических наук РСФСР, 1948. – С. 489-514.
12. Ушинский К. Д. О нравственном элементе в воспитании / К. Д. Ушинский. Собрание сочинений : в 11 т. – Т. 2. – Москва-Ленинград : Издательство Академии педагогических наук РСФСР, 1948. – С. 425-488.
13. Ушинский К. Д. Родное слово / К. Д. Ушинский. Собрание сочинений : в 11 т. – Т. 2. – Москва-Ленинград : Издательство Академии педагогических наук РСФСР, 1948. – С. 554-574.
14. Ушинский К. Д. Педагогические сочинения Н. И. Пирогова / К. Д. Ушинский. Собрание сочинений : в 11 т. – Т. 3. – Москва-Ленинград : Издательство Академии педагогических наук РСФСР, 1948. – С. 11-86.
15. Ушинский К. Д. Человек как предмет воспитания (Опыт педагогической антропологии) Том II / К. Д. Ушинский. Собрание сочинений : в 11 т. – Т. 9. – Москва-Ленинград : Издательство Академии педагогических наук РСФСР, 1948. – С. 13-565.
16. Ушинский К. Д. Материалы к третьему тому педагогической антропологии / К. Д. Ушинский. Собрание сочинений : в 11 т. – Т. 10. – Москва-Ленинград : Издательство Академии педагогических наук РСФСР, 1948. – С. 53-631.
17. Філософський енциклопедичний словник / за ред. В. І. Шинкарук. – К. : Абрис, 2002. – 742 с.
18. Фіцула М. М. Педагогіка / М. М. Фіцула. – К. : Видавничий центр “Академія”, 2002. – 528 с.
19. Янів В. Українська вдача і наш виховний ідеал // Нариси до історії української-етнопсихології / уряд. М. Шафвал. – 2-ге вид. перероб. і доп. – К. : Знання, 2006. – 341 с.

НАТАЛІЯ КАЛИТА. К. Д. Ушинский о содержании воспитательного идеала.

В статье реконструировано содержание воспитательного идеала в педагогическом наследии К. Д. Ушинского; определено его основные аспекты, которые отвечают цели воспитания, установлены, что содержание воспитательного идеала в наследии педагога отвечает смыслу процесса воспитания всесторонне и гармонично развитой личности; выяснено, что направлениями всестороннего и гармоничного воспитания личности является умственное, моральное, трудовое, физическое, эстетичное воспитание.

Ключевые слова: воспитательный идеал, личность, самосознание, умственное воспитание, моральное воспитание, трудовое воспитание.

NATALIA KALYTA. K. D. Ushinskiy about maintenance of an educate ideal.

In the article maintenance of an educate ideal is reconstructed in a pedagogical legacy to K. D. Ushinskogo; his basic aspects which answer the purpose of education are set certainly, that maintenance of an educate ideal in the legacy of teacher answers sense of process of education comprehensively and to the harmoniously developed personality; it is found out that directions of comprehensive and harmonious education personality is mental, moral, labour, physical, aesthetically beautiful education.

Keywords: *educate ideal, personality, consciousness, mental education, moral education, labour education.*

Карпова Л. О.
Київський національний університет
культури і мистецтв

КОНЦЕПЦІЇ ВІЛЬНОГО ЧАСУ В РОЗВИТКУ ЛЮДИНИ

У статті розглянуто концепції взаємодії вільного часу та розвитку особистості, проаналізовано дослідження зарубіжних та вітчизняних вчених, показано як раціональне використання вільного часу сприяє формуванню духовності, фізичної досконалості, творчому саморозвитку людей.

Ключові слова: *дозвілля, вільний час, суспільство, культура, людина.*

Культурне самовизначення людини неминуче припускає здатність вибору, що яскраво виявляється у проведенні людиною свого вільного часу. Вільний час, який можна заповнити за своїм вибором, а не за примусом, який можна безрозсудливо витратити, виглядає як захист проти повсякденності, втечею від неї. Тому ідеєю втечі проникне все повсякденне життя індивіда. Цю ідею використовує реклама нових місць відпочинку, ресторанів, пляжів, утверджуючи культ вільного часу.

Розгляд дозвілля як соціального інституту пов'язують з роботою Т. Веблена "Теория праздного класса" [1]. Найвагомий внесок у розробку економічного обґрунтування і визначення сутності вільного часу вніс К. Маркс в "Капіталі", вважаючи його мірилом багатства суспільства. Сучасне дозвілля розглядають як продукт індустріалізму і урбанізму автори концепцій постіндустріального суспільства (Р. Арон, У. Ростоу, А. Турен та ін.), теорії "масової культури" (Е. Шилз, У. Уайт), ідеї "цивілізації дозвілля" (Ж. Дюмазедьє, Ж. Фурастьє). Ця сфера життя в цілому розглядається ними як стимулятор регіонального розвитку, фактор стабілізації суспільства, зростання якості культурного середовища, життя в цілому.

У вітчизняному культурознавстві висвітлювали проблему вільного часу В. Патрушев [2] (обґрунтування використання вільного часу як